

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 18-19 квітня 2019 року)

**Суми
2019**

Наталія Німенко,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ (М. О. МАКАРЕНКО)

Сучасний ритм життя, розвиток науки, техніки і технологій докорінно змінили уявлення людини про себе і навколишній світ. Тепер вже не лише бажанням, а й необхідністю обумовлено здобуття людиною інформації з різних джерел. Інтернет і телебачення багатьом замінили бібліотеки, архіви, музеї. Проте, так було не завжди. Століттями чи не єдиним джерелом знань були книжки. Їхнє створення потребувало часу, знань, досвіду, художньої майстерності, смаку, вміння вдало поєднати текст з ілюстративним наповненням, яке презентувало зміст видання. Ці, без перебільшення, шедеври створювалися вручну. Вони певним чином віддзеркалювали свою епоху, відповідали мистецьким та естетичним уподобанням сучасників, а зараз є унікальним джерелом інформації й об'єктом дослідження для нащадків.

Одним з тих, хто досліджував старовинне мистецтво створення української книжки XVI-XVIII ст., був видатний вчений-енциклопедист, археолог, мистецтвознавець, пам'яткоохоронець і організатор музейної справи Микола Омелянович Макаренко (1877-1938) [5]. За першою освітою – художник, він закінчив Центральне училище технічного малювання ім. барона А. Штиглиця у Санкт-Петербурзі. Серед доробку вченого – численні малюнки, ескізи, креслення, які відображали й ілюстрували різні напрями його діяльності та періоди життя. Роботи вченого прикрашали й твори його колег [1]. Низка статей М.О. Макаренка присвячена дослідженню українського орнаменту [2].

Тож не дивно, що вчений захоплювався й старовинними книжками, відносячи їх до творів мистецтва, в яких текстовий матеріал вдало поєднувався з ілюстративним, причому останній був не лише окрасою видання, а й змістовно

та естетично доповнював зміст тексту. Результати досліджень, власні міркування і висновки М.О. Макаренко виклав у роботах «Мистецтво книжки» [3] і «Орнаментация української книжки XVI-XVIII ст.» [4].

Досліджуючи особливості створення українських книжок у XVI-XVIII ст., М.О. Макаренко довів взаємозв'язок між формою і змістом видання. Метою авторів було продемонструвати широкому колу читачів усю велич друкованого видання. У книзі вони вбачали «... остільки велике і поважне явище, що не розуміли її голу без одежі ...». Такою «одежею» були яскраві форми і кольори заставок, вузлів, заголовних літер. Вони ж розкривали зміст друкованого слова неосвіченому загалу, підштовхуючи до опанування абетки. Саме від автора залежали «душа ... і певне фізичне обличчя твору». Проте, лише поєднання зусиль автора і видавця сприяли тому, щоб книга з'явилася на світ «в здоровому і красивому вигляді, в гарній фізичній формі, а не в неможливих, непотрібних ганчірках» [3, с. 95].

Робота над створенням видання проходила у два етапи. На першому вирішувалися питання вибору формату книги, її «берегів», розміщення тексту, основного шрифту, а також заставок, заголовних літер, вузлів. На другому - до справи залучалися художники, які створювали фронтиспис і окремі деталі видання. Саме вони повинні були надати змісту книжки остаточної естетичної форми, задовольнити потреби і смаки широкого кола читачів з різних прошарків суспільства.

Найбільшою окрасою видання був титульний аркуш. Його, як правило, прикрашала декоративна рамка, в середині якої розміщувався релігійний або алегоричний сюжет. Цей сюжет ілюстрував загальний зміст текстового наповнення і підбирався настільки ретельно, що складалося враження, ніби «вся книга друкувалася для цього листка». Зворотній бік титульного аркуша прикрашав герб особи, якій присвячувалася книга або яка сприяла її появі. Для більшої виразності навколо герба створювалася рамка з гірлянд, переважно рослинного орнаменту.

Кожна глава, розділ або стаття стародруків відокремлювалися особливою заставкою, яка складалася з малюнку, оповитого рослинним орнаментом. Далі

промальовувалася велика літера, з якої починалося перше слово. Вона, як правило, була червоного кольору чорному фоні. Проте, зустрічалися й монохромні червоні зразки з різними відтінками літери й тла.

Закінчувався структурний елемент книжки кінцівкою або вузлом рослинного чи геометричного орнаменту. На думку М.О. Макаренка, особливості техніки виконання, сюжетних ліній, колористики усіх структурних елементів художнього оздоблення книжки українські майстри запозичили у європейських майстрів, додавши національного колориту і особистих естетичних уподобань.

Розглядаючи малюнки, що прикрашали друковані творів, вчений звернув увагу на те, що вони залежали від типу видання і мали біблійні, історичні, алегоричні, символічні або портретні сюжети. Переважали релігійний сюжети, які повторювалися, з деякими відмінностями, у різних виданнях не лише однієї друкарні, а й запозичувалися іншими.

На відміну від релігійних, історичні сюжети вводилися у видання лише як доповнення до тексту.

Алегоричні та символічні композиції також були переважно запозиченими з європейських видань і розкривали певні риси характеру героїв книги. Проте, художники використовували лише загальні композиційні шаблони. В українських виданнях герої сюжетів демонстрували національний колорит: були вдягнені в сучасний авторам одяг, за їхніми спинами – традиційні українські пейзажі, будівлі, елементи побуту. Однак, відповідно до канонів, усі ці елементи побутового мистецтва у книжкових малюнках тісно перепліталися з фантазійними мотивами, надаючи певного містичного сенсу.

Порівнюючи стародруки, М.О. Макаренко звернув увагу не лише на зразки європейських видавництв, які багато у чому стали еталонними для тогочасних митців. Його зацікавили й книжки московських друкарень. Проаналізувавши художнє й мистецьке наповнення українських і московських старовинних видань, вчений дійшов висновку, що композиційно вони схожі, оскільки базувалися на спільному європейському досвіді. Проте, поступово формувався

особливий, притаманний лише цій культурі та національній традиції стиль видання [6]. Українські художники більш вільного ставилися не тільки до сюжету, а й до самої композиції. На відміну від московських, вони все частіше використовували декоративні герби, алегоричні сюжети, побутові й історичні сцени, портрети.

Протягом XVIII ст. в Україні продемонстрував з'являлися нові друкарні, значно збільшилася кількість книжок, художники знаходили нові й яскраві форми втілення сюжетної лінії тексту в декоративних елементах оздоблення видання. Українських майстрів усе частіше запрошували до Московської держави для «переносу всього того культурного що малось на півдні і чого не вистачало на півночі» [3, с.100].

Проте, у середині XIX ст. розпочався занепад мистецтва створення книжки. Як зазначив М.О. Макаренко, видання поступово перетворилися на «зброшурований папір безнадійно зіпсований літерами».

Нині друкарська справа також переживає не найкращі часи і слова видатного вченого як ніколи є актуальними. Книга в руках дорослого читача - скоріш виняток із правил. Проте, деякі зрушення відбуваються. Серед видань дитячої літератури усе частіше з'являються книжки, у створенні яких проглядаються давні українські традиції.

Варто більш детально вивчати свою культурну спадщину. І, можливо, незабаром книжки знову стануть взірцем особливого мистецтва, яке віддзеркалює епоху і характеризує її сучасників.

Список використаних джерел:

1. Абрамов Иван. Что говорят забытые могилы / Иван Абрамов. – СПб. : Типография Б. М. Вольфа, 1912. – 175 с.
2. Макаренко М. Етюди з обсягу трипільської культури / М. Макаренко // Трипільська культура на Україні. – К. : Друкарня УАН, 1926. – Вип. 1. – С. 165–186.
3. Макаренко Микола. Мистецтво книжки / Микола Макаренко // Бібліологічні вісті. – 1924. – Січень-березень. – С. 94–100.

4. Макаренко Микола. Орнаментація української книжки XVI-XVIII ст. / Микола Макаренко // Окремий відбиток з: Труди наукового інституту книгознавства. – К., 1926. – Т. 1. – С. 1–70.

5. Німенко Н. А. Велет українознавства (Макаренко Микола Омелянович) / Німенко / Н. А. Німенко // Реабілітовані історією: науково-документальна серія: у 27 т.: Реабілітовані історією. Сумська область: у 3 кн. – Кн. 3, ч. 1. – Суми : ТОВ «Мрія», 2015. – 496 с. – С. 215–226.

6. Німенко Н. А. Дослідження української книги XVI-XVIII ст. у науковому доробку М. О. Макаренка / Н. А. Німенко // Глобалізація / європеїзація і розвиток національних слов'янських культур: матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 24 травня 2016 р.). – К. : НВЦ НБУВ, 2016. – 420 с. – С. 387–391.

Анна Зінченко,

викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

Анастасія Острокоморець,

Студентка Сумського державного університету

КИТАЙСЬКИЙ ІЄРОГЛІФ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗІВ ОБ'ЄКТІВ РЕАЛЬНОСТІ

За останні десятиліття азіатські країни часто фігурують на глобальній арені, що природно привертає увагу світової спільноти до культури цих держав. Осягнення культури Китаю, а тим паче, ієрогліфіки як основи вивчення китайської мови набуває усе більшого значення, зважаючи на стрімко зростаючу впливовість КНР.

Ідея важливості китайської каліграфії для розвитку національної культури пронизує наукові доробки із синології [2, с. 109], постаючи у фокусі досліджень значної когорти представників лінгвокультурологічних, соціологічних та